

ΓΙΑΝΝΗΣ ΜΟΤΣΙΟΣ

ΚΑΙ ΣΤΗ ΔΕΞΙΑ ΜΟΥ ΤΗ ΜΕΡΙΑ
ΑΦΗΣΤΕ ΠΑΡΑΘΥΡΙ

(ΑΝΕΚΔΟΤΑ ΜΟΙΡΟΛΟΓΙΑ ΤΗΣ ΠΕΡΙΟΧΗΣ ΓΡΕΒΕΝΩΝ)

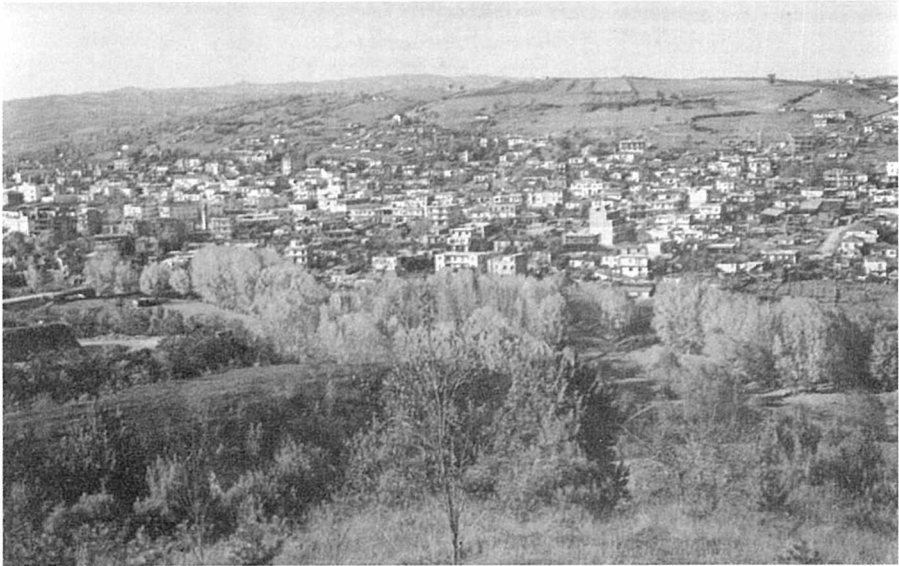
Στην μητέρα μου (1909 - 2008)

Ἄνα, ἀφ' ὅρα πατοῦσε τὸ ποδάρι μου, εὐὰν περ-
πατοῦσα ἀπὸ τῆς μίας μερῆς εἰς τὴν ἄλλη τῆς Πλανήτης.
Ἐρῶσε τὸ χῶμα πάντα μου ἀπὸ τοῦ μητέρας ἡ,
τὸν ὕπνο μου λυγίτηνον νάχω εἰς τὸ νιο μου εἴτιτι.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ
ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΕΣ ΕΚΔΟΣΕΙΣ

ΑΘΗΝΑ 2010

Γενική άποψη της πόλης των Γρεβενών, πρωτεύουσας του ομώνυμου νομού.

Χάρτης του νομού Γρεβενών.

Α'. Από μαγνητοφώνηση του 1983 - 1984:

Χωριό Δεσπότης (Σνίχοβο):

1. Αν ήξερες, μανούλα μου, πότε δέλ' να πεθάνω
 να στείλ'τς χαμπέρ' στην Καστοριά, να έρδουν οι μαστόροι,
 να φκιάζουν το κιβούρι.

Και στη δεξιά μου τη μεριά ν' αφήσουν παραθύρι
 να ιδώ τον ήλιο πού θα κρούει και πού θα βασιλεύει,
 να βλέπω τη μανούλα μου πώς δά'ρχεται να κλαίει.

2.- Μηλίτσα μ', πού είσαι στο γκρεμό κι είσαι γεμάτη μήλα.

Τα μήλα σου τα ρέμπομαι και το γκρεμό φοβούμαι.

-Σαν το φοβάσαι το γκρεμό, έλα 'π' το μονοπάτι.

Το μονοπάτι έπαιρνα, στο Παλιοκκλήσι βγήκα.

Το Παλιοκκλήσ' ήταν παλιό, τα μηνήματα καινούρια
 κι ένα μνημούρι πάτησα ανάμεσα στα μάτια.

Κι αυτός αντιλοήθηκε 'πό μέσ' από το μνήμα:

-Αν είσαι νιος, ας χαίρεσαι, παιδί, κι ας καμαρώνεις
 αν είσαι κάνας γέροντας, ο χρόνος να μη σ' εύρη.

(Φροσύνη Μότσιου, 1909 - 2008. Μοιρολογεί το 1984)

Γεφύρι Πορτίτσας. Βενέτικος, κοντά στο χ. Σπήλαιο.

3. - Ποιος έχει πέτρινη καρδιά, μάτια να μη δακρύνουν
να πάει να πει τη μάνα μου να μη με περιμένει,
γιατί, μάνα μ', δεν έρχομαι, εγώ είμαι σκοτωμένος
απάν' στις ράχες, στάι βουνά.

Πάνω στις ράχες, μάνα μου, στον Όλυμπο, εκεί μένω,
εκεί, μανούλα μ', κείτομαι σε μια μικρή διασέλα.

Στα τρία χρόνια, μάνα μου, πάρε παπά και έλα,
να μάσεις το κορμάκι μου σε μια μικρή κασέλα.

(Γιαννακούλη μου, γιατί με θάνεις στα δύσκολα;)

Και πάρε, μάνα μου, μαζί σ', παιδιά μου, την κασέλα,
να μ' έχεις, μάνα μου, ακοντά.

(Γιαννούλω Φιλιώτη, 1904-1992

Μοιρολογεί τον σκοτωμένο στον Εμφύλιο γιο της Κώστα).

4. Αιντε, ν-αφήνω για ψηλάι βουνά, αιντε και χαμπηλές ραχούλες.

Προς Περιβόλι Γρεβενών (από το χ. Ζιάκας).

Μάνα μ', δεν μπορώ, μανούλα μ', δεν μπορώ, παιδί μ' τί να σου ειπώ;
 Άιντε, ν-αφήνω γεια, μάνα μ', τις έμορφες, άιντε, και γεια τις μαυρομά-λε,
 τις μαυρομάτες.

Μαύρος μ', δεν μπορώ, άιντε και γεια τις μαυρομάτες,
 παιδί μ' τί να σου ειπώ;
 Άιντε, ν-αφήνω γεια, μάνα μου, τ' αδέρφια μου,
 άιντε και γεια τις αδερφούλες μ', μανούλα μ', δεν μπορώ.
 Μάνα μ', δεν μπορώ, λέλε, μάνα μ', δεν μπορώ.
 Μάνα μ', δεν μπορώ, σύρε να φέρεις το γιατρό.
 Άιντε, ν-αφήνω τη μανούλα μου, άιντε, τρία γυαλιά φαρμάκι,
 παιδί μ' τί να σου ειπώ;
 Μάνα μ', δεν μπορώ, λέλε, μάνα μ', δεν μπορώ.
 Μάνα μ', δεν μπορώ, παιδί μ', τί να σου ειπώ;
 Τό 'να να πίνεις, μάνα μ', το πρωί, τ' άλλο το μεσημέρι.
 Μάνα μ', δεν μπορώ.
 Άιντε, τ' άλλο το μεσημέρι, παιδί μ', τί να σου ειπώ.
 Άιντε, το τρίτο το φαρμακερό, ωχ, το πίν'τς αργά το βράδυ.
 Μάνα μ', δεν μπορώ, μάνα μ', δεν μπορώ, λέλε, μάνα μ', δεν μπορώ.
 Μάνα μ', δεν μπορώ, σύρε να φέρεις το γιατρό.
 Σύρε να φέρεις το γιατρό για να μου γειάνει τον καημό.

(Βάια Αρμπάρα, 1912 - . Το 1984 θυμάται ακόμα το μοιρολόγι-τραγουδι που άκουσε μόνο μια φορά, το 1929, από ξενομερίτες χτίστες. Το έμπασε σταθερά στο 'ρεπερτόριό' της)

5. Η ξενιτιά κι ο χωρισμός, ο πόνος κι η αγάπη
 τα τέσσερα ζυγίστηκαν σε μια χρυσή παλάντζα,
 το ποιο θα βγει βαρύτερο.

Η ξενιτιά βγήκε βαριά, βαρύτερ' από ν-όλα:
 Χωρίζ' η μάνα το παιδί και το παιδί τη μάνα,
 χωρίζει κι ένα αντρόγυνο, το πολυαγαπημένο.

(Θωμαή Πηγασιώτη, 1914-. Το 1984 συνεχίζει να μοιρολογεί τη μοίρα της: ο άντρας της για πολλά χρόνια ζούσε στην Τασκένδη του Ουζμπεκιστάν και την ξενιτιά τη γνώρισε από 'πρώτο χέρι')

6. Με γέλασαν τάι πουλιά, της άνοιξης τ' αηδόνια
 με γέλασαν και πού ειπανε
 με γέλασαν και μού ειπανε ποτές και δεν πεθαίνω.
 Βάνω φχιάνω το σπίτι μου ψηλότερο 'πό τ' άλλα,
 σαράντα δυο πατώματα, κι εξήντα παραθύρια.

Στο παραθύρι κάθομαν, τους κάμπους αγναντεύω.
 Βλέπω τους κάμπους πράσινους, τη μαύρη γης γαλάζια.
 Βλέπω το Χάρο πό 'ρχεται καβάλα στ' άλογό του.
 Και τ' άλογο του μαύριζε, γυάλιζε το σπαθί του.
 -Χάρε μ', αν ήρδες για καλό, να στολιστώ ν' αλλάξω,
 κι αν ήρδες, Χάρε μ', για κακό, ας είμαι κι ουδέ έτσι
 (ας είμαι κι όπως είμαι).

(Τραγουδήσαν οι: Θ. Πηγατσιώτη, Ευγ. Μότσιου, Όλγα Οικονόμου, Βασιλική Τελάκη)

Χωριό Τρικοκκιά (Τσαπουρνιά):

7. Βουλιόμαι μια, βουλιόμαι δυο, βολιόμαι τρεις και πέντε
 βολιούμαι να ξενιτευτώ πολύ μακριά στα ξένα.
 Ν-όσα βουνά κι αν έδιαβα, όλα τα παραγγέλνω:
 -Βουνά μ', να μη χιονίσετε, κάμποι μ', μην παχιστείτε,
 ν-όσο να πάνω και να ρθω, και πίσω να γυρίσω.
 Όσο να πάω και να ρθω και πίσω να γυρίσω,
 βρίσκω τα χιόνια στάι βουνά, τα κρούσταλλα στους κάμπους,
 βρίσκω και την αγάπη μου στα μαύρα είν' ντυμένη.
 Στέκω, ν-ο μαύρος μ', τη ρωτώ.

(Τραγουδήσαν οι γυναίκες: Περιστέρα Καλτσά, 1902, Μαρία Νάζου, 1911, Μαρία Σιούτα, 1917, Ελένη Τσακνάκη, 1917, Ελένη Κλιματσούδα, 1918, Ιωάννα Ζιανού, 1920, Βάγια Καρασιάδου, 1922, Αικατερίνη Κλιματσούδα, 1922, Αικατερίνη Τσακνάκη, 1931, Κερασίνα Ζιανού, 1937).
 Χρόνος καταγραφής: 1983.

Χωριό Τριφύλλι (Σίντσα):

8. Καρδιά με δεκαοχτώ κλειδιά που σ' έχουν κλειδωμένη.
 Τα χέρια που σε κλείδωσαν είναι μακριά στα ξένα,
 πάνε μακριά κι αλαργινά.
 Είναι μακριά κι αλαργινά, κι αργούν όσο να έρθουν.
 -Τί να σου στείλω, ξένε μου, ν' αυτού στα ξένα που 'σαι;
 Να στείλω μήλο, σέπεται, κυδώνι μαραγκιάζει,
 να στείλω και βασιλικό, χωρίς νερό στεγνώνει,
 να στείλω και το δάκρυ μου σ' ένα φιλό μαντίλι,
 το δάκρυ μ' ήταν καυτερό.
 Το δάκρυ μ' είναι καυτερό κι έκαψε το μαντίλι

[Τραγούδησαν οι: Βασιλική Ζιώγα 1909, Ιωάννα Μάνου 1909, Δήμητρα Νιάκου 1910, Ελένη Παπά 1914, Ευαγγελία Παπά και Αγγελική Λιάκου 1922, Παναγία Παπά 1927, Βάγια Παπά (κόρη της Βασιλικής Ζιώγα 1929), Αφροδίτη Παπά 1936, Ιωάννα Μουστακλή 1939, Καλλιόπη Λιάκου 1944, Ελένη Λιάκου 1951].

9. Ανάθεμα ποιος έλεγε τ' αδέρφια δεν πονιούνται.
 Τ' αδέρφια σκίζουν τάι βουνά κι οι αδερφές τους κάμπους,
 κι η μάνα σκίζει θάλασσα, ώσπου να τ' ανταμώσει.
 Η Σαλαμπριά* κατέβασε με ήλιο με φεγγάρι.
 Φέρνει δεντρά, φέρνει κλαδιά, δέντρα ξεριζωμένα,
 φέρνει και μια γλυκομηλιά τα μήλα φορτωμένα
 κι απάνω στα κλωνάρια της δυο αδέρφι' αγκαλιασμένα.
 Ένας τον άλλο έλεγε, ένας τον άλλο λέει:
 -Κρατήσ' καλά, 'δερφούλη μου, να μην ξεχωριστούμε

*Σαλαμπριά: παλιότερη ονομασία του Πηγαιού

Χωριό Κηπουριό (σε μνημόσυνο):

10. Πουλάκι είχα στο κλουβί και τό 'χα ημερωμένο,
 το τσίτσα, το πότιτσα μόσκο και κραιοφύλλι.
 Κι από τον μόσκο τον πολύ κι από το καρυοφύλλι,
 ξεσκανταλίστ'κε το κλουβί κι έφυγε το πουλάκι.
 Κι η μάνα πάεινε 'πό κοντά με το κλουβί στο χέρι:
 -Γύρνα, βρε γύρνα, Ρόζα μου, κι έλα μες στο κλουβί σου,
 θα σε ταΐζω ζάχαρη, θα σε ποτίζω μέλι.
 -Δε θέλω εγώ τη ζάχαρη, δε θέλω εγώ το μέλι,
 θέλω την αρραβώνα μου να πάω ν' αρραβωνιάσω.

[Μοιρολόγησαν οι: Ελισάβετ Ποράβου (1902), Παναγιώτα Γκιάτα (1907), Πελαγία Παπακώστα (1913) και άλλες γυναίκες του χωριού].

Χωριό Καλόχι:

11. Κάτω στους κάμπους τους τρανούς, στα πράσινα λιβάδια
 λύκος παιδάκι άδραξε 'πο της μάνας τα χέρια.
 Χίλιοι πεζοί τον κυνηγούν, χίλιοι καθαλαρία
 κι η μάνα 'πό 'χει το παιδί, σιμά κοντά τον έχει:
 -Άφσεζ' με, λύκε, το παιδί και πάρε το μουλάρι.

*Και το παιδί ντιλογήθηκε 'πό του λύκου το στόμα:
-Γύρνα, μάνα μ', στο σπίτι σου, γύρνα, μάνα μου πίσω,
ο λύκος αφού μ' άδραξε, δεν ξανά μ' απολνάει.*

(Καλόχι, Βάγια Αποστολίδου, γεν. στο Φελλί το 1898)

Τα λόγια του παρακάτω κειμένου είναι παρμένα από καταγραφή του 1970. (Διαθέτω τη μεγαλύτερη ως σήμερα συλλογή χειρογράφων δημοτικών τραγουδιών από την περιοχή Γρεβενών που παραμένουν ως σήμερα ανέκδοτα στη βιβλιοθήκη μου):

*(11 α). Κάτω στους κάμπους τους τρανούς, στα πράσινα λιβάδια,
άρπαξε λύκος το παιδί απ' της μανάς τα χέρια.
Κι η μάνα πάει από κοντά, πάει παρακαλώντας:
-Άφησε, λύκε μ', το παιδί και πάρε το μοσχάρι.
-Θυμάσαι όταν τό 'ταξες για να το φάει λύκος;*

Σημ.: Το πιο πιθανό: το 'άφησε' είναι διόρθωση από το 'άφσεζ' με', που εγώ το αφήνω όπως το άκουσα τουλάχιστο τρεις φορές, κι ούτε μία 'άφησε'. (Γ.Μ.)

Να θυμίσω μόνο ότι τον ίδιο διάλογο κάνει και η μάνα με το Χάρο σε άλλα μοιρολόγια, ώστε Λύκος και Χάρος εν μέρει να εξισώνονται.

Β'. Από καταγραφή σε CD το Νοέμβριο τού 2008

Χωριό Άγιος Γεώργιος (Γσούρχλι)

*12. -Γιάννη μου, πού 'τοιμάστηκες κι έβαλες τα καλά σου;
Μήπως σε γάμο σε καλούν, μήπως σε πανηγύρι;
-Ουδέ σε γάμο με καλούν, ουδέ σε πανηγύρι,
με κάλεσε ο Χάροντας να πάω να με φιλέψει.
Όσα βουνά κι αν πέρασα, όλα τα παραγγέλνω:
Βουνά μ', να μη χιονίσετε, κάμποι μην παχιστείτε,
ώσπου να πάω και να ρθω και πίσω να γυρίσω.
Κι ώσπου να πάω και να ρθω και πίσω να γυρίσω,
βρίσκω τα χιόνια στα βουνά, τους κάμπους παχισμένους.
Βρίσκω και την αγάπη μου στα μαύρα φορεμένη.*

*13. Δεν το θαρρούσα, ποταμέ, θολό να κατεβάσεις.
Και τώρα πώς κατέβασες μια θολωσιά μεγάλη;*

Φέρνει δεντρά, φέρνει κλαδιά, δέντρα ξεριζωμένα,
φέρνει και μια γλυκομηλιά στα μήλα φορτωμένη.
Και στην κορφή απ' τη μηλιά αντρούνο αγκαλιασμένο
κι ένας τον άλλο έλεγε, κι ένας τον άλλο λέει:
-Πιάσου καλά, Αριστείδη μου, πιάσου καλά, καλέ μου,
να μη μας πάρει ο ποταμός, να μη μας πάρ' το ρέμα.

14. -Καλήμερά σου, μάνα μου. -Καλώς τα τά παιδιά μου.
Τί καλημέρα θέλω εγώ, εδώ στον Κάτω Κόσμο;
Εδώ το λένε μαύρη γης κι αραχνιασμένο χώμα,
εδώ 'ραχινιάζ'ν οι έμορφες, 'ραχινιάζ'ν τα παλικάρια.

15. Κλάψτε, παιδιά μου, κλάψτε με, με πόνο και με δάκρυ.
Δεν είμαι άνοιξη να ρθω, δεν είμαι καλοκαίρι,
δεν είμαι και βασιλικός στην πόρτα να φυτρώσω,
να με ποτί'ιζς, να με δρόσι'ιζς, να με κορφολογίσεις,
και τα κορφολογήματα στον κόρφο σ' να τα βάξεις,
να σε χτυπάει η μυρωδιά κι εμένα να θυμάσαι.

(Τα μοιρολόγια του Αγίου Γεωργίου τραγούδησαν οι: Φάσσα Αρετή του Κωνσταντίνου, 76 χρονών
και Σαράντη Δήμητρα του Μιλτιάδη, 77 χρονών)

Χωριό Ταξιάρχης (Κοσικό, Κοσκό):

16. -Μάνα, μάνα, μανούλα μου, χίλιες φορές μανούλα,
πού να το κρύψω τ' όνομα, που να το καϊπιώσω;
-Ακούστε σεις, παιδάκια μου, το τί σας παραγγέλλω:
να μην το κρύψτε τ' όνομα, να μην το καϊπιώστε,
να το φυτέψ'τε στην αυλή να γίνει κυπαρίσσι,
νά 'ρχεστε, σεις, παιδάκια μου, να κάδεστε στον ίσκιο,
νά 'ρχονται τα εγγονάκια μου να με κορφολογούνε
και τα κορφολογήματα στον κόρφο να τα βάξουν.
Φόντας τα παίρν' η μυρωδιά, τότες να με θυμούνται.

(παραλ.: εμένα)

17. -Καλήμερά σου, Γιάννη μου, απ' την καλή γυναίκα.
-Τί καλημέρα θέλω εγώ μες στ' άραχνο το χώμα;
Δεν έχω μάτια να σε ιδώ, χέρια να σ' αγκαλιάσω.

Φκιάσε τα νύγια σου τσαπιά, τις απαλάμες φκυάρια,
 ρίξε το χώμα σε μεριά και τα σανίδια δίπλα,
 το έρημο το σάβανο τράβα και ξέσκισε το.
 Κι αν είμαι άσπρος κι όμορφος, σκύψε και φίλησέ με,
 κι αν είμαι μαύρος κι άραχνος, ρίξε και σκέπασέ με.

18. Εδώ σε τούτ' την εκκλησιά, στον άγιο Άη-Δημήτρη,
 (Παραλ.: Σε τούτ' εδώ την εκκλησιά)

Μονή Παναγιάς Σπηλιώτισσας. Θεμελιώθηκε το 1613

εδώ είναι ο νόμος κι ο σταυρός κι ο χωρισμός μεγάλος:
 χωρίζ' η μάνα το παιδί και το παιδί τη μάνα,
 χωρίζει κι έν' αντρόγυνο πολύ αγαπημένο

(Παραλ.: πού ήταν αγαπημένο,
 το πολυαγαπημένο)

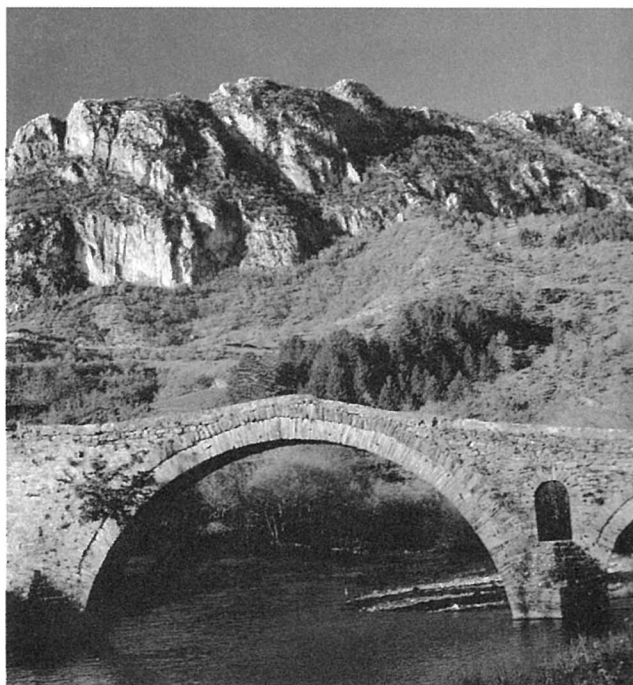
στον τόπο που χωρίζονταν, χορτάρι δε φυτρώνει.

19. -Τί κάδεστε, γειτόνισσες, και δεν μοιριολογάτε;
 Όλες καημούδια έχετε κι όλες καρδιά καμένη.
 Οποιά 'χασε τη μάνα της, χάνει το στήριγμά της,
 όποια 'χασε την αδερφή, χάνει το γύρισμά της,
 όποια 'χασε τον άντρα της, χάνει και την τιμή της.
 Όποια 'χασε τρανό παιδί, χάνει τη δούλεψή της
 κι οποια 'χασε μικρό παιδί, χάνει το γλέντημά της.

(Μοιρολόγησαν οι: Τσιάλτα Ευδοκία, 1931, Κλωνάρα Σουλτάνα, 1933, Τσιάλτα Στέλλα, 1939, Τάρα Θάλεια, 1952, Κυρατζοπούλου Γιούλια, 1932, Τσιάλτα Πηγελόπη, 1941, Μπαχτσεβάνου Χαρίκλεια, 1936, Παπαδανασίου Αγγελική, 1935, Μπασαγιάννη Μαριάνθη, 1938, Κοτλίδα Αδανασία, 1938, Τσιόγκα Νίκη, 1942)

Χωριό Σαρακήνα:

20. Γιοφύρ' ειχα στη θάλασσα και σκάλα μεσ' τον Άδη,
 ανέβαινα, κατέβαινα, το Χάρο χαιρετούσα.

Το «Γεφύρι του Κατσογιάννη», στον παλιό χωματόδρομο Σπήλιου – Γρεβενά.

-Πέσ' το, βρε Χάρε μ', πέσ' το με, πότες θέλ' να πεθάνω;
 -Πώς να στο πω, βρε Κώστα μου, μαραίνεται η ψυχή σου.
 Σαν έχεις ρούχα, χάλ'να τα, φλουριά, χαρτζιάνεψέ τα,
 κι αν έχεις κι άλογο καλό, γκιζέρα πανηγύρια.

Μπουζαλή Μέλπω: «Αυτό το μοιρολόγι (αρ. 21) το λέω για μένα»:

21. Σαν θα πεθάνω, άντρα μου, στον τάφο μου να στέκεις
 και τα λουλούδια που θα βγουν με δάκρυα να βρέχεις,
 να μεγαλώσουν γρήγορα στον τάφο το δικό μου,
 να με δροσίζει ο ίσκιος τους πάνω στο μέτωπό μου.

22. -Γιώργη μ', ήρθε η άνοιξη, ήρθε το καλοκαίρι,
 Γιώργη μ', ήρθαν οι φίλοι σου, οι φίλοι κι οι μπρατίμοι.
 Γιώργη μ' γυρεύουν τ' άρματα σ', γυρεύουν το ντουφέκι σ'.
 -Πάρτε και δώσ' τε τ' άρματα, δώσ' τε και το ντουφέκι.
 -Γιώργη μ', γυρεύουν τ' άλογο σ', γυρεύουν τον υγιό σου.
 -Πάρ' τε και δώσ' τε τ' άλογο, τον πρώτο τον υγιό μου.
 -Γιώργη μ', γυρεύουν ντ' Γιώργαινα, γυρεύουν τη γυναίκα σ'.
 -Ντ' Γιώργαινα μην τη δίνετε, μένα ποιος θα με κλάψει;

23. Ήρθε καιρός να φύγουμε, καιρός να χωριστούμε.
 - Εκεί που πας, Χρυσόστομε, εκεί στον κάτω κόσμο,
 εκεί θ' ακούσεις κλάματα, δάκρυα και μοιρολόγια:
 Θα κλαιν οι μάνες για παιδιά, γυναίκες για τους άντρες,
 ν-εκεί το λένε μαύρη γης κι αραχνιασμένο χώμα.

24. Λάλησ', αηδόνη μ', λάλησε σ' όλα τα περιβόλια,
 μεσ' την δική μου την αυλή, πουλί μ', να μη λαλήσεις,
 έχω τον άντρα μ' άρρωστο, βαριά για να πεθάνει.
 Όλο τον κόσμο γύρισα και γιατρικό δεν βρήκα.
 Το γιατρικό που γύρεψε, οπάν στη γης δεν είν' το:
 Γυρεύει γάλ' από λαγό, τυρί απ' άγριο γίδι.

(Νοέμβριος 2008. Μοιρολόγησαν οι γυναίκες: Ντάγκα Βαγγελιώ, 83 χρονών Τσιόγκα Βάια, 82, Καραπετάκη Τσιάνια, 80, Ντάγκα Βασιλική, 77, Φούρκα Τασιάνια, 73, Σαράφα Θεδώρα, 72, Μπουζαλή Μέλπω, 71, Παλούκα Θανάσω, 71, Μπούρμπου Βάια, 70, Παπαλάμπρου Μαρία, 68, Μπουζαλή Μαρία, 65, Ντάγκα Σωτηρία, 60)

Ο τάφος του Κώστα Μπουκάλη στο νεκροταφείο της Σαρακήνας. Γυναίκες του χωριού και δύο από τη Ροδιανή (η Αντιγόνη Γρίβα και η Πανάγιω Βαλαή) μοιρολόγησαν στα Σαραντάμερα του Κώστα Μπουκάλη: 18 Νοεμβρίου 2008).

Χωριό Ροδιανή (Τραντομπίστα):

25. -Μάνα μου, τί στολίστηκες και στέκεις στολισμένη;

Εύπνα, μωρ μάνα μου.

Μήνα στ' χαρά σ' ακάλιασαν, μήνα στο πανηγύρι;

Εύπνα, μωρ μάνα μου.

-Ν-ουδέ στ' χαρά μ' ακάλιασαν, ν-ουδέ στο πανηγύρι.

Εύπνα, μωρ μάνα μου.

Μ' ακάλιασεν ο Χάροντας να πάω να με φιλέψει.

Εύπνα, μωρ μάνα μου.

Και με πολλούς αντρέπομαι, και μοναχιά μ' φοβούμαι.

Εύπνα, μωρ μάνα μου.

Κι' ακάλιασα τρία πουλιά, τρι' άγρια χελιδόνια.

Εύπνα, μωρ μάνα μου.

Το 'να μου λέει, δεν μπορώ και τ' άλλο δεν αδειάζω.

Εύπνα, μωρ μάνα μου.

Το τρίτο το μικρότερο με λέει, άιντες γα πάμε.

Εύπνα, μωρ μάνα μου.

26. Εψές είδα στον ύπνο μου, στον ύπνο που κοιμόμουν,
πως φίλευα το Χάροντα και το Χριστό κερνούσα,

και την κυρά την Παναγιά πολύ παρακαλούσα:
 -Κυρά μου, δώσ' μου τα κλειδιά, κλειδιά του Παραδείσου,
 ν' ανοίξω τον Παράδεισο, για να περάσω μέσα,
 να ιδώ τους νέους πως δειπνούν, τους γέρους πώς κοιμούνται
 και τα μικρούτσικα παιδιά πώς παίζουν και γελούνε.

27. Πουλάκι είχα στο κλουβί και τό 'χα ημερωμένο,
 το τσίτσα, το πότιτσα μόσκο και καρυοφύλλι.
 Κι από το μόσκο τον πολύ, κι από τη μυρωδιά-νά-του,
 ξεσκανταλίσ'κε το κλουβί και μού 'φυγε ο Γιάννης.
 Χίλιοι πεζοί τον κυνηγούν, χίλιοι καθαλαραίοι...
 από πίσω πάει η γυναίκα του με το κλουβί στα χέρια.

28. -Παπά μου, σ' αραδύμησα κι ήρθα να σ' ανταμώσω,
 ξύπνα, παπα-Δημήτρη.
 -Παπαδιά μ', κι αν μ' αραδύμησες κι ήρθες να μ' ανταμώσεις,
 ξύπνα, παπα-Δημήτρη.
 Ν-εσύ τη στράτα 'ν έμαδες, τον Αι Θανάσ' τον ξέρεις,
 ξύπνα, παπα-Δημήτρη.
 Για κίνα κι έλα μια βολά, κίνα κι έλα μια άλλη,
 ξύπνα, παπα-Δημήτρη.
 Ν-εκεί 'ναι χίλια μνήματα κι όλα χορταριασμένα,
 ξύπνα, παπα-Δημήτρη.
 Μόν' (σ)το δικό μ', το έρημο, χορτάρι δε φυτρώνει,
 ξύπνα, παπα-Δημήτρη.
 Ν-εκεί, παπαδιά μ', γονάτισε και κλάψε τον καημό σου,
 ξύπνα, παπα-Δημήτρη..

29. -Τ' ακούς, τ' ακούς, μωρ' μαύρη γης, το τί σου παραγγέλνω;
 Τη μάνα που σου στείλαμε, καλά να την προσέχεις:
 με τ'ν ώρα της το γιόμα της, με τ'ν ώρα της το δείπνο,
 κι όντας δειπνούν οι άρχοντες, η μάνα μ' να κοιμάται.
 -Τί λες, τί λες, κακόγνωμη, τί λες, κακό κεφάλι;
 Δεν είμαι μάνα να πονώ, πατέρας να λυπάται.
 Μένα με λέγουν μαύρη γης κι αραχνιασμένο χώμα:
 'ραχνιάζω νιες, 'ραχνιάζω νιους, 'ραχνιάζω παλικάρια.
 Αράχνιασε κι η μάνα μας.

30. Βάστα ψυχή, βάστα καρδιά,
 σαν πως βαστάζουν τάι βουνά,

τα χιόνια και τα κρούσταλλα.

Βάστα κι εσύ, γυναίκα μου, (παρალ.: βαστάτ'εσείς, παιδάκια μου)

ν-όσο να βγω 'π' την πόρτα μου,

να πάρω τον κατήφορο.

31. Ηρθε η ώρα κι ο καιρός για να ξεχωριστούμε,

ν-έχετε γεια.

Το πώς να πω τη Λίνα μου, το πώς να τη γελάσω,

έχετε γεια.

-Σύρε, Λίνα μ', στην εκκλησιά κι αγλήγορα να έρθεις,

έχετε γεια,

γιατί θα γένει χωρισμός, ξεχωρισμός μεγάλος,

έχετε γεια.

Το πώς να πω τα κορίτσια μου, το πώς να τα γελάσω;

έχετε γεια.

-Σύρ'τε, κορίτσια μ', στα σπίτια σας κι αγλήγορα να ρθείτε,

έχετε γεια,

γιατί θα γένει χωρισμός, ξεχωρισμός μεγάλος,

έχετε γεια...

32. -Κώστα μ', βαρούν τα σήμαντρα, βαρούνε κι οι καμπάνες,

ξύπνα, βρε Κώστα μου.

-Για ποιον βαρούν τα σήμαντρα, για ποιον βαρούν καμπάνες;

Ξύπνα, βρε Κώστα μου.

-Δεν είν' για σένα, Κώστα μου, μόν' είν' για έναν ξένο,

ξύπνα πατέρα μου.

(Από Ροδιανή τραγούδησαν οι γυναίκες: Βαλαή Αικατερίνη, 78 χρονών, Βαλαή Πανάγιω, 78, Γρίβα Αντιγόνη, 76, Νάνου Πανάγιω, 76, Τζέλου Αικατερίνη, 74, Βαλαή Βασίλω, 72 Μάστορα Βάια, 70, Βαλαή Παναγιώτα, 62, Παπαγεωργίου Βασιλική, 58, Καταγιάννη Γιαννούλα, 53)

Χωριό Μοναχίτι:

33. [Κάτω στους κάμπους τους τρανούς, τους κάμπους τους μεγάλους]

Λύκος παιδάκι άδραξε, μήλο μου, μωρ' μήλο,

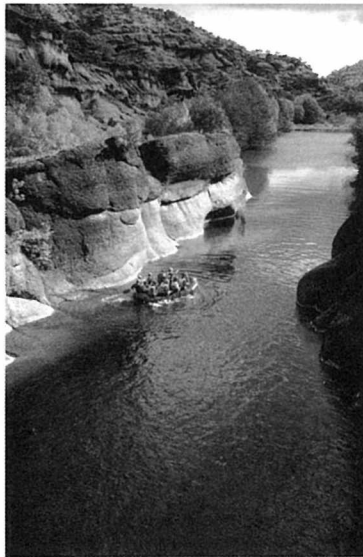
έπο της μάνας τ'ν αγκάλη, μήλο μου μύριζε.

Χίλιοι πεζοί τον κυνηγούν, μήλο μου, μωρ' μήλο μου,

χίλιοι καβαλαρία, μήλο μου μύριζε.

Κι η μάνα 'πό 'χει το παιδί, μήλο μου, μωρ' μήλο,
 σιμά κοντά τον έχει, μήλο μου μύριζε.
 -Ν-άφσεζ' με, λύκο μ', το παιδί, μήλο μου, μωρ' μήλο,
 κι άλλο παιδί δεν έχω, μήλο μου μύριζε.
 -Θυμάσαι φόντας τό 'ταξες, μήλο, μωρ' μήλο μου,
 λύκος για να το πάρει, μήλο μου μύριζε,
 την Καθαροδευτέρα;

(Μοναχίτι, Ελευθερία Τζουβάρα, γεν. το 1942)

Τα στενά του π. Βενέτικου

ΕΠΙΛΟΓΟΣ

Το 1980, με πρόσκληση του Δήμαρχου Γρεβενών, γιατρού της πόλης, κ. Δημήτρη Σιόβα, έκανα την πρώτη μου ομιλία για τα μοιρολόγια. Κατάλαβα ότι για να συνεχίσω τη μελέτη αυτού του είδους της δημοτικής μας ποίησης, έπρεπε να αρχίσω ο ίδιος την καταγραφή και τη συγκέντρωση μοιρολογιών. Μαγνητοφώνησα τα δρηνητικά άσματα της μάνας μου, Φρόσως Μότσιου, της θείας μου Γιαννούλως Φιλιώτη, της Βάιας Αρμπάρα, μία από τις ομορφότερες φωνές στην Ελλάδα, παρουσιάζοντας σήμερα το μοιρολόγι-τραγούδι της που

άκουσε για μοναδική φορά, από μάστορα-χτίστη ξενομερίτη, το 1929, και έκτοτε το εισήγαγε στο ρεπερτόριό της.

Συνέχισα με άλλες γυναίκες του χωριού μου για να περάσω μετά σε πάνω από 30 χωριά της περιοχής. Δημοσίευσα 178, ενώ στη διάθεσή μου έχω πάνω από 500 μοιρολόγια των Γρεβενών. Με το μαγνητόφωνο στο χέρι γύρισα χωριά της Μακεδονίας και της Θράκης, της Θεσσαλίας και της Σπερείας Ελλάδας, της Πελοποννήσου, της Ηπείρου, της Αττικής και Βοιωτίας, του Ξηρόμερου, της Κρήτης, της Ρόδου, νησιά του Αιγαίου και του Ιονίου πελάγους. Για τον ίδιο σκοπό κατέβηκα στην Κύπρο και τρεις φορές στην Κάτω Ιταλία, κυρίως σε χωριά της Γκρετσιά Σαλεντίνα. Ακόμα και βουλγαρικά ανέκδοτα μοιρολόγια έχω καταγράψει. Κι αυτό χωρίς την παραμικρή χρηματική βοήθεια από οποιονδήποτε οργανισμό ή υπηρεσία.

Είδαν το φως της δημοσιότητας δυο τόμοι με τον κοινό τίτλο: *Το ελληνικό μοιρολόγι*. Αν το θελήσει η μοίρα μου, θα μπορέσω να ετοιμάσω και τρίτον τόμο.

Στο σημερινό δίσκο συνδυάζω παλιές μαγνητοφωνήσεις (1983-84) με εντελώς πρόσφατες καταγραφές: Αυγούστου και Νοεμβρίου του 2008. Παρουσιάζω μοιρολόγια που ειπώθηκαν σε τρία μνημόσυνα, ενώ τα υπόλοιπα έχουν μαγνητοφωνηθεί σε κοιμητήρια, σε εκκλησίες, σε αίθουσες Πολιτιστικών Συλλόγων, σε Κοινοτικά γραφεία, σε σπίτια.

Σε ένα μοιρολόγι, μια γυναίκα, μοιρολογεί τον εαυτό της: συμβουλεύει τον άντρα της τί να κάνει, όταν εκείνη θα έχει πεθάνει. Σα να έκλεισε συμφωνία με το Χάρο ποιος θα κατεβεί πρώτος στον Κάτω Κόσμο. Παλαιότερα, είχα πάει σε σπίτι να καταγράψω μοιρολόγια. Ο σύζυγος ξάπλωσε στο πάτωμα, σταύρωσε τα χέρια, έκλεισε τα μάτια, και είπε: «Είμαι πεθαμένος. Θέλω να με μοιρολογήσεις τώρα». Κι όταν η γυναίκα κατάλαβε, ότι ο κουζουλός άντρας της δεν αστειευόταν, αναγκάστηκε να υποχωρήσει: τον μοιρολόγησε. Και θαρρώ πιο λυπητερά απ' ότι θα το έκαμε στην κηδεία του. Με οδυρμό, χωρίς ίχνος προσποίησης.

Δυο μοιρολόγια, της ίδιας θεματικής ενότητας, διαθέτουν διαφορετική μουσική συνοδεία.

Η καταγραφή ίδιων μοιρολογιών του ίδιου χωριού, σε διαφορετικές περιόδους, δίνει πού και πού ανόμοια αποτελέσματα. Έτσι μπορούμε να έχουμε:

-διαφορετική ποσότητα στίχων

-διαφορετική θέση ίδιων στίχων στο ίδιο κείμενο.

Οι νέοι στίχοι ή τα νέα στοιχεία προκύπτουν:

-από διαφορετική λειτουργία της μνήμης την ώρα της νέας καταγραφής

-από νέα ακούσματα που σχετίζονται με το διάλογο δημοτικών τραγουδιών από γυναίκες τού ίδιου ή και γειτονικών χωριών· τέλος,

-από την αναγκαιότητα έκφρασης μιας διαφορετικής περίπτωσης και έντασης,

οπότε προκύπτει το απαραίτητο της, έστω και περιορισμένης, διαφοροποίησης και προσαρμογής παλιού κειμένου σε νέα δεδομένα. Γι' αυτό και θεωρώ επείγουσα την ανάγκη για συνέχιση νέων καταγραφών των ίδιων μοιρολογιών στα ίδια χωριά.

Οι μακρινές ρίζες σημερινών μοιρολογιών μας: α)

Ομοίωμα κεφαλιού νεκρού από τον θολωτό τάφο του Καμηλάρη. Κρήτη, 1650 π.χ.

κι απάνω στο κεφάλι μου φικιάνουνε τη φωλιά τους.

(Φροσύνη Μότσιου)

β)

Ομοίωμα τάφου από τον θολωτό τάφο του Καμηλάρη. Κρήτη, 1650 π.χ.

Και στη δεξιά μου τη μεριά ν' αφήσουν παραθύρι
να ιδώ τον ήλιο που θα κρούει και που θα βασιλεύει,
να βλέπω τη μανούλα μου πως θά 'ρχεται να κλαίει.

(Φροσύνη Μότσιου. 1984. Μοιρολογεί στα 75 χρόνια της)

Κεντρική πλατεία της πόλης των Γρεβενών.